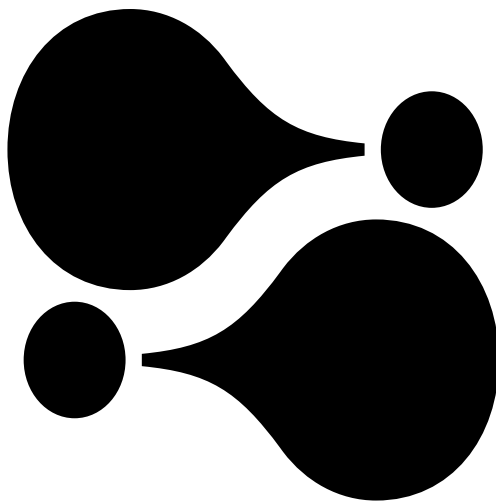


Un matí amb Miquel del Pozo: Un viatge a través del mite

Propostes per treballar a l'aula





Índex

Presentació del material didàctic	3
Plantejament de la sessió	3
Activitat 1. Definir i contextualitzar	5
Activitat 2. Cerca l'origen	5
Activitat 3. Llegir i comentar	5
Activitat 4. Observar i comentar	12
Activitat 5. Cerca	13
Activitat 6. Obrim debat	13



Presentació del material didàctic

Aquest material didàctic acompanya la xerrada de l'arquitecte i divulgador de l'art Miquel del Pozo, el dilluns 14 de novembre, al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.

La proposta s'emmarca en la 4^a edició del festival d'arts contemporànies i pensament presentada per La Casa dels Clàssics

Plantejament de la sessió

Miquel del Pozo es convida a fer un viatge per la història de l'art a través del mite: veurem com els artistes de diferents èpoques han il·lustrat textos de l'Antiguitat i, en especial, ens fixarem en com narracions antigues (mitològiques) i aquestes imatges del museu (del passat) segueixen plenament vigents avui i, a través dels segles, ens parlen de nosaltres (i dels altres).

Qui som, com ens definim, com ens veuen els altres? Al llarg de la història, l'art ha representat en imatges la idea que ens fèiem de nosaltres mateixos i dels altres. En l'art, la identitat es revela com un mite històricament i culturalment construït. És central en aquesta construcció l'anomenada paradoxa de la identitat: com és possible que siguem sent nosaltres mateixos al llarg del temps? El nostre cos, per exemple, no deixa de canviar, dia darrera dia: això no impedeix que ens reconeguem, i que ens reconguin els altres com una mateixa persona.

Aquesta transformació dels cossos en altres cossos i formes, compatible amb la permanència d'un nucli immutable, una "identitat" està en la base mateixa de la nostra imaginació de la metamorfosi. És en les *Metamorfosis* d'Ovidi, el text clàssic en la qual els cossos



Un matí amb Miquel del Pozo

humans canvien de forma, convertint-se en cossos amb un altre sexe, animals, plantes, objectes, que neix el nostre imaginari de la metamorfosi i una determinada comprensió de la identitat que és encara actual.

L'arquitecte i divulgador de l'art Miquel del Pozo ens convida a fer un viatge a través de la història, per entendre la forma en què hem representat i pensat la paradoxa de la identitat.

Miquel del Pozo





Activitat 1

Definir i contextualitzar

Busca informació sobre les *Metamorfosis* d'Ovidi. Qui era aquest autor? Quan va viure? De quin tema o temes tracten les *Metamorfosis*?

Activitat 2

Cerca l'origen

Cerca l'origen i la història d'aquests personatges mítics i quin significat hi donem avui dia. Fixa't en quins atributs té cada personatge per reconèixer la seva identitat als quadres.

- Narcís
- Eco
- Dafne
- Apol·lo
- Flora
- Zéfir

Activitat 3

Llegir i comentar

3.1.

***Fastos*, Ovidi, vv. 192, 221, Flora i Cloris**

Això és el que vaig dir; la deessa contestà la meua pregunta amb aquestes paraules - mentre parla, la seva boca exhala un perfum de roses primaverals: "Jo, a qui ara anomenen Flora, era Cloris: una lletra grega del meu nom fou alterada per la pronunciació llatina. Jo era Cloris, una nimfa del camp feliç on, com saps, teníem abans l'estada els homes benaurats. Descriure't quina era la meua bellesa fóra pecar d'immodesta; però fou aquesta la causa per la qual la meua mare



tingué un déu per gendre. Era primavera, i passejava; Zèfir em veié; me n'allunyava, em persegueix; fujo, però ell fou més fort; altrament, Bòreas, havia donat al seu germà tot dret en fet de rapinya, en gosar endur-se'n la presa al palau d'Erecteu. Tanmateix, Zèfir reparà la seva violència donant-me el nom d'esposa, i no tinc cap queixa del meu matrimoni. Frueixo d'una primavera eterna: l'any conserva sempre tot el seu esclat; l'arbre sempre fa fulles, la terra pasturatges. Tinc un jardí fèrtil en les meves terres dotals: la brisa l'acarona, una font d'aigua límpida el rega; el meu espòs l'omplí de nobles flors i em digué: "Deessa, regna sobre les flors!" Sovint he volgut comptar-ne els variats colors; no he pogut: llur multitud era innombrable. Tan bon punt la rosada matutina s'espolsa els pètals i les corol·les multicolors s'entebionen als raigs de sol, hi fan ca les ores cenyides amb vestits virolats i recullen els meus dons en els seus delicats cistellets; tot seguit s'hi acosten les gràcies i trenen corones i garlandes per a cenyir-se'n les cabelleres celests.

3.2.

Metamorfosis, Ovidi. Llibre I, vv. 453-567, Dafne i Apol·lo

Fou Dafne el primer amor d'Apol·lo, que no li va donar l'atzar sinó la cruel ira de Cupido. [...] Aquest va treure del buirac ple de sagetes dos trets d'efecte divers: l'un fa fugir l'amor, l'altre el fa néixer. El que fa néixer és d'or i relluu en la punta aguda; el que fa fugir és esmussat i té plom sota la canya. Aquest el déu el va clavar en la nimfa Peneida (Dafne) i amb l'altre va ferir Apol·lo, travessant-lo fins al moll dels ossos. De seguida l'un estima, l'altra fuig del nom d'amant i es plau en els amagatalls dels boscos. Una cinta lligava els seus cabells posats sense art. Molts la recercaren; ella, apartant-se dels pretendents, sense sotmetre's i lliure d'home, roda pels boscos sense camins, i no es neguiteja del que sigui l'Himeneu, ni l'amor ni els maridatges. Sovint el pare li ha dit: "Filla, em deus un gendre"; sovint el pare li ha dit: "Filla, em deus nets." Ella, odiant com un crim les torxes conjugals, se li escampa pel bell rostre una rojor púdica, i arrapant-se amb els dolços braços al coll del pare: "Permet-me, estimadíssim genitor de fruit d'una perpètua virginitat. El teu pare ho va permetre abans a



Diana”. Ell hi accedeix. Però el seu encant priva això que vol ser i la seva bellesa no s'adiu amb el teu vot. Febus (Apol·lo) estima, i quan ha vist Dafne la desitja, i d'allò que desitja té esperança, i els seus propis oracles l'enganyen. Com cremen les lleugeres palles privades de l'espiga, com les bardisses s'inflamen amb les torxes que per atzar un vianant hi ha acostat massa, o hi ha deixat a trenc de dia, així el déu se'n va entre flames, així crema en tot el pit, i nodreix d'esperança un estèril amor. [...] Fuig ella més ràpida que l'oreig lleu i quan la crida no l'aturen aquestes paraules: “Nimfa, t'ho prego, filla de Peneu, atura't! No et persegueixo com un enemic, nimfa, atura't! Així l'anyella fuig del llop, així la cérvola del lleó, així de l'àliga, amb ala trèmula, fugen les colomes: cadascuna dels seus enemics. L'amor és causa que et segueixi. Infeliç de mi! Temo que caiguis de cara o que les teves cames que no mereixen ser ferides sentin els esbarzers, i jo et sigui causa de dolor.” [...] La fugida n'acreu la bellesa. Però el déu jovençà no suporta més perdre el temps amb mots de blandícia i, agullonant pel mateix amor, li segueix les petjades amb passa rabent, i ell amb els peus cerca la presa, ella la salvació; l'un, a punt d'aferrar-se, esperant tot just agafar-la, allarga el morro, estrenyent el rastre, l'altra no sap si l'agafen i s'arrenca de la mossegada mateixa, i deixa la boca que ja la tocava; així el déu i la donzella, ell rabent amb l'esperança, ella amb la por. Tanmateix, ell la persegueix ajudat per les ales de l'amor, és més ràpid, i no li cal repòs. Ja es decanta sobre l'esquena de la fugitiva i llança l'alè sobre la cabellera esparsa en el bescoll. Perdudes les forces ella va empal·lidir i, vençuda pel treball de la ràpida fuga, veient les ones del Peneu: “Porta'm ajut, pare”, va dir. “Si els rius teniu voluntat divina, destrueix amb un canvi la bellesa amb què massa he agradat!” A penes acabada la pregària, un feixuc ensopiment se li escampa pels membres i el tendre pit se cenyeix de lleu escorça, els cabells s'engrogueixen amb fulles, els braços en branques; el peu adés tan ràpid, s'arrapa amb arrels peresoses, el rostre té un cimerol d'arbre; únicament resta en ella la resplendor.

Així i tot l'estima Febus i amb la destra posada a la soca sent encara frisar el cor sota l'escorça nova, i estreny amb els braços les branques, com si fossin membres, i besa la fusta. Però la fusta defuig les besades. El déu li va dir: “ja que no em pots ser muller, almenys seràs



el meu arbre. Sempre ornaràs els meus cabells, la meva cítara, llorer!, i els meus buiracs.

3.3.

Metamorfosis, Ovidi. Llibre III, vv. 316-510, Narcís i Eco

Per les ciutats aònies on s'havia estès la seva anomenada, ell donava respostes infal·libles al poble que venia a consultar-lo. La primera que va provar la veritat de la seva paraula fou la blavissa Liríope, que un dia el Cefís va enllaçar en un retomb del seu corrent i, tancada en les seves ones, li va fer violència. Va deslliurar la bellíssima nimfa un infant, que aleshores ja podia ser amat, i l'anomenà Narcís. [...] Molts minyons el desitjaven i moltes donzelles; però en el tendre cos hi havia un orgull tan dur que cap minyó ni cap donzella l'havia tocat. El va veure empenyent cap als filats els tremolosos cérvols la nimfa de veu sonora que no sap callar quan algú parla ni parlar ella la primera, la ressonant Eco. Aleshores Eco tenia cos i no era veu sola; però, baldament xerraire, no tenia altre ús de la boca que el que té ara, per a poder tornar a dir, de moltes paraules, només les darreres. Això havia fet Juno perquè, quan hauria pogut sorprendre les nimfes ajagudes en braços del seu Júpiter, a la muntanya, ella astuciosament retenia la deessa amb llarga conversa mentre fugissin les nimfes. Quan Juno se'n va adonar: "D'aquesta llengua, per la qual he estat enganyada, un poder escàs et serà donat, i un brevíssim ús de la veu." I amb la realitat confirma les amenaces. Tanmateix Eco pot doblar les veus a la fi de la conversa i repeteix les paraules que sent.

Doncs, quan la veié Narcís, errant per camps esgarriats, i se'n va inflamar, li segueix d'amagat les petjades, i com més el segueix crema d'una flama més pròxima, no altrament que quan es calen al sofre vivaç que volta el cim de les torxes, en ser-hi acostades, les flames. Ah, quantes vegades va voler-lo escometre amb paraules de blandícia i adreçar-li tendres precís! La seva natura no li ho priva i no li permet de començar; però, en allò que li és permès, ella és a punt per a espigar els sons a què es pot respondre amb les seves paraules. Per atzar el minyó, separat de la munió fidel dels companys, va dir: "¿Hi ha algú per aquí?" i: "Per aquí", responia Eco. Sorprès, envia a totes



bandes la vista. Amb un gran crit: “Vine!”, clama. Crida ella aquell que la crida. Es gira i, no veient endarrere venir ningú: “¿Per què em fuges?” I rep tantes paraules com ha dit. S’està dret i, enganyat per la veu que respon: “Aquí ajuntem-nos” i amb cap so no havia de respondre Eco de més bon grat: “Ajuntem-nos!”, retorna i, confortada ella mateixa amb les pròpies paraules, sortint del bosc, avança per llançar els braços al voltant del coll desitjat. Ell fuig: “Aparta les mans que m’estrenyen. Abans morir que trobar-me en el teu poder!” Ella no respon sinó: «Trobar-me en el teu poder!» I així desdenyada s’amaga en els boscos i cobreix de fullatge el rostre avergonyit i des d’aleshores viu en antres solitaris. Però l’amor s’arrapa a ella i creix amb el dolor del refús i extenuen vetlladors neguits el seu cos miserable, arruga la seva pell la magresa i tota la saba del seu cos s’esvaeix en els aires. La veu solament i els ossos li resten; la veu és la mateixa i els ossos, diuen, han pres la forma de pedres. Des d’aleshores s’amaga en els boscos i no és vista dalt de cap muntanya, però tothom la sent; un so, vet aquí tot el que sobreviu d’ella.

Així d’aquesta, així de més nimfes es va riure, eixides de l’aigua o de les muntanyes, així s’havia rigut abans de les companyies virils.

Hi havia una font límpida, argentada d’ones transparents, que mai els pastors ni les cabres pascudes a la muntanya no havien tocat, ni cap altre bestiar, que cap ocell no havia enterbolit, ni salvatgina, ni rama caiguda de l’arbre. Hi havia herba al voltant, que la humitat pròxima nodria, i el bosc no permetia que el sol escalfés gens l’indret. Allà el minyó, fatigat del delit de la cacera i de la calor, es va ajeure, atret per l’aspecte del lloc i per la font, i mentre vol alleujar la set, una altra set li va créixer, i mentre beu, sorprès per la imatge de la bellesa que contempla, ama una esperança sense cos, pensa que és cos allò que és aigua.

S’esglaia davant d’ell mateix i s’atura, immòbil, amb el rostre impassible com una estàtua feta de marbre de Paros. Ajupit sobre l’herba mira els estels bessons, els seus ulls, i els cabells dignes de Bacus, dignes i tot d’Apol·lo, i les llises galtes, el coll de vori, la galania del rostre i la rojor mesclada amb una blancor de neu i admira tot



allò que el fa admirable. Es desitja, insensat, i ell mateix que lloa és lloat, i quan persegueix és perseguit, i alhora encén i crema. Quantes vegades va fer vanes besades a l'aigua fal·laç! Quantes vegades, cercant el coll que veia, va submergir dintre les aigües els braços, sense poder-s'hi atènyer! Quina cosa veu, no ho sap; però per allò que veu es consumeix i l'error mateix que enganya els seus ulls els dona defici. Crèdul, ¿per què debades vols agafar fantasmes fugitives? Allò que cerques no és enlloc, allò que estimes, aparta't i ho perdràs. Aquesta ombra que veus és el reflex d'una imatge; no té substància pròpia. Amb tu ve i roman, amb tu partiria si tu poguessis anar-te'n. [...] “¿Algú, ai selves!, ha estimat més cruelment? Perquè ho sabeu i per a molts heu estat avinent amagatall. Quan s'han escolat tants segles de la vostra existència, ¿us recordeu d'algú que en un temps tan llarg hagi penat així? M'encisa i ho veig. Però allò que veig i que m'encisa, tanmateix no ho trobo, un error tan gran estreny el meu amor! I perquè més em dolgui, no ens separa una gran mar, ni un camí, ni muntanyes,

ni muralles amb els portals closos; ens aparta una aigua escassa. Ell mateix desitja que el prengui. Perquè cada vegada que acosto els llavis a les clares aigües per besar-lo, ell s'esforça, aixecant el rostre. Diries que el puc tocar; molt migrat és l'obstacle que hi ha entre els amants. Siguis qui siguis, surt cap aquí! ¿Perquè, criatura sense parió, m'enganyes, o cap on te'n vas quan et cerco? Certament, ni la meva bellesa ni la meva edat són perquè em fugis, i també m'han estimat les nimfes. Em dones no sé quina esperança amb un rostre amistós, i quan jo estenc els braços cap a tu, tu els estens endavant; quan somric, em somrius; també m'he adonat sovint de les teves llàgrimes quan jo plorava; amb un gest em tornes els meus signes i, com puc judicar-ho pel moviment de la bella boca, respons paraules que no arriben a les meves orelles. Aquest soc jo; me n'adono i no m'enganya la meva imatge: em cremo d'amor per mi, atio flames i les porto. ¿Què faré? ¿Seré pregat o pregaré? I en fi, ¿què demanaré?” [...]

Mentre es dol, apartà la vora superior de la túnica i va colpir-se el pit amb les marmòries mans; el pit va prendre sota els cops una rojor rosada, no altrament que solen fer les fruites, que d'un costat són blanques, de l'altre vermellenes, o bé com els grans en els diferents



raïms solen, encara no madurs, prendre un color purpuri. Així que ell ho va veure en l'aigua tornada a fer-se clara, no va poder-ho suportar més, ans com la rossa cera es desfà amb un foc lleu, i els gebres matinals a l'escalf del sol, així, decandit per l'amor, es fon i a poc a poc el consum un foc amagat, i ja no té el color on el blanc i el vermell es mesclen, ni la vigoria ni les forces i allò que no fa gaire plaïa en ser vist, ni li resta el cos que en altre temps Eco havia amat. Ella, quan el va veure, baldament irada i gens oblidadissa, el va plànyer, i cada vegada que el trist minyó deia «ai!», ella amb el ressò de la veu repetia «ai!». I quan ell amb les mans es colpia els membres ella tornava el mateix so planyívol. L'última paraula fou, mentre guaitava l'ona de sempre: «Ai minyó estimat debades!» I l'indret va tornar-li les paraules, i quan va haver dit adeu: «Adeu!», va dir-ho també Eco. Ell decantà en l'herba verda el cap las, i la mort va cloure els ulls que admiraven la bellesa de llur senyor.

I encara aleshores, després que fou rebut a les estades infernals, es mirava a l'aigua estígia. El ploraren les seves germanes, les Nàiades, i consagraren al germà els cabells tallats, el ploraren les Dríades; Eco fa ressò als laments. Ja preparaven la pira, les torxes brandades i el fèretre: el cos no era enlloc; en comptes del cos troben una flor de color de safrà amb el centre cenyit de blancs pètals.

-
-
- Què passa en cadascun d'aquests relats? Extreu la idea o idees principals dels textos i explica com estan relacionades.
 - Quines transformacions succeeixen en cadascun dels fragments? Quins elements naturals expliquen aquestes transformacions?
 - Identifica el problema que plantegen aquests fragments i expressa'ls en forma de pregunta.



Activitat 4

Observar i comentar

Botticelli, *La primavera* (1480 c.)

<https://www.uffizi.it/opere/botticelli-primavera>

Bernini, *Apol·lo i Dafne* (1622-1625)

<https://es.borghese.gallery/coleccion/escultura/apolo-y-dafne.html>

John William Waterhouse, *Eco i Narcís* (1903)

<https://www.liverpoolmuseums.org.uk/artifact/echo-and-narcissus>



-
- Quins mites ens narren aquestes imatges?
 - Què hi veieu en aquestes escenes?
-



Activitat 5

Cerca

Buscar representacions de la deessa Flora en la història de l'art, des de l'antiguitat fins avui. Quins atributs té? Com se la representa? Com l'identifiqueu?

Activitat 6

Obrim debat

- Us heu parat a pensar que una pintura bella pot contenir una història traumàtica i de violència?
- Creieu que hi ha moltes violacions representades en la història de l'art? Us en ve alguna al cap?
- Com us sentiu davant de les representacions de violacions, siguin obres clàssiques o modernes?
- Com hauríem d'interpretar aquestes pintures avui dia

